

POCULICE

Oglavlja udatih žena iz zbirke Muzeja grada Koprivnice

Etnografski predmeti, skupljeni na području općine Koprivnica, od samog su početka rada Muzeja grada Koprivnice, 1951. godine, prisutni u muzejskoj zbirci, što izloženi u stalnom postavu, a većim dijelom pohranjeni u depoima. Već tada njihov broj bio je zavidan, a on se iz dana u dan sve više povećavao, tako da danas čine jednu od najbogatijih i najbrojnijih odjelnih zbirki Muzeja.¹ Tih pedesetih godina, među prvim primjercima, skupljenim za buduću muzejsku zbirku, bile su i **poculice** tj. kapice udatih žena, koje danas čine, pored zbirke preslica, jednu izuzetno vrijednu i brojnu zbirku etnografskog odjela.

Zbirka poculica ima stotinu primjeraka, koji su prema svojim osnovnim stilskim i tipološkim karakteristikama, te mjestu porijekla, svrstani u pet skupina tj. tipova:

A. IVANEČKI TIP (foto br. 1) je najbrojniji s 84 primjeraka skupljenih u Koprivničkom Ivancu, Kunovcu i Kuzmincu.² Ovom tipu je nadjenut naziv "ivanečki" jer čini sastavni dio ivanečke narodne nošnje, za koju je poznato da je jedina, na ovom području zapadne Podravine, sačuvana u svom izvornom arhaičnom obliku.³ Osim toga, Koprivnički Ivanec je centar župe, kojoj su pripadala i sela: Pustakovec, Kunovec i Botinovec, još od 1600. godine.

B. NOVIGRADSKI TIP (foto br. 2) je zastupljen s devet primjeraka skupljenih u Novigradu Podravskom, Molvama, Delovima i Hlebinama. Ovom tipu je nadjenut naziv "novigradski" budući da je veći broj poculica skupljen baš u Novigradu, mjestu koje svojom kulturno-povijesnom, ekonomskom i administrativnom ulogom predstavlja važan centar kojemu gravitiraju ostala nabrojena sela pa i šira okolica.

C. VELIKOBUKOVEČKI TIP (foto br. 3) je zastupljen s pet poculica koje su slučajno pronađene i pohranjene u Muzeju, tako da im ne znamo točno mjesto porijekla, ali smo ih svrstali u ovu skupinu na temelju komparativne analize s nekim primjercima iz privatnog vlasništva te onim pohranjenim u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Naziv "velikobukovečki" za ovaj tip poculice nadjenut je prvenstveno iz razloga što svi do sada poznati i pregledani primjerci potječu iz Velikog Bukovca i njegove uže okolice, a samo mjesto Veliki Bukovec predstavlja još i danas jedan od četiri župna centra ludbreške općine.

D. VIROVITIČKI TIP (foto br. 4) predstavljen je jednom poculicom iz sela Turanovec kod Virovitice, koja čini sastavni dio kompletne ženske narodne nošnje pohranjene u Muzeju. Naziv "virovitički" nadjenut je samo iz razloga što se to selo nalazi u općini Virovitica.⁴

E. Poculica iz Podravske Sesvete (foto br. 5) samo je jedna.⁵ To je tip poculice, koji nismo dovoljno istražili za ovu priliku, a djelomično iz razloga što Podravske Sesvete ne pripadaju u

područje djelovanja Muzeja po svom geografskom položaju. Stoga smo na ovom mjestu dali samo kratak oblikovni opis spomenutog primjerka.

A. IVANEČKI TIP ⁶

Ovaj tip poculice nosio se u Koprivničkom Ivancu i okolnim selima: Pustakovcu, Botinovcu i Kunovcu. U muzejskoj zbirci je 84 primjeraka, 78 iz Koprivničkog Ivanca⁷ jedna iz Kunovca⁸, dvije iz Kuzminca⁹, a tri poculice su iz neutvrđenog mjesta, ali po svim stilskim karakteristikama i na temelju komparacije s ostalim primjercima uvrštene su u ovu skupinu¹⁰.

IZRADA POCULICE

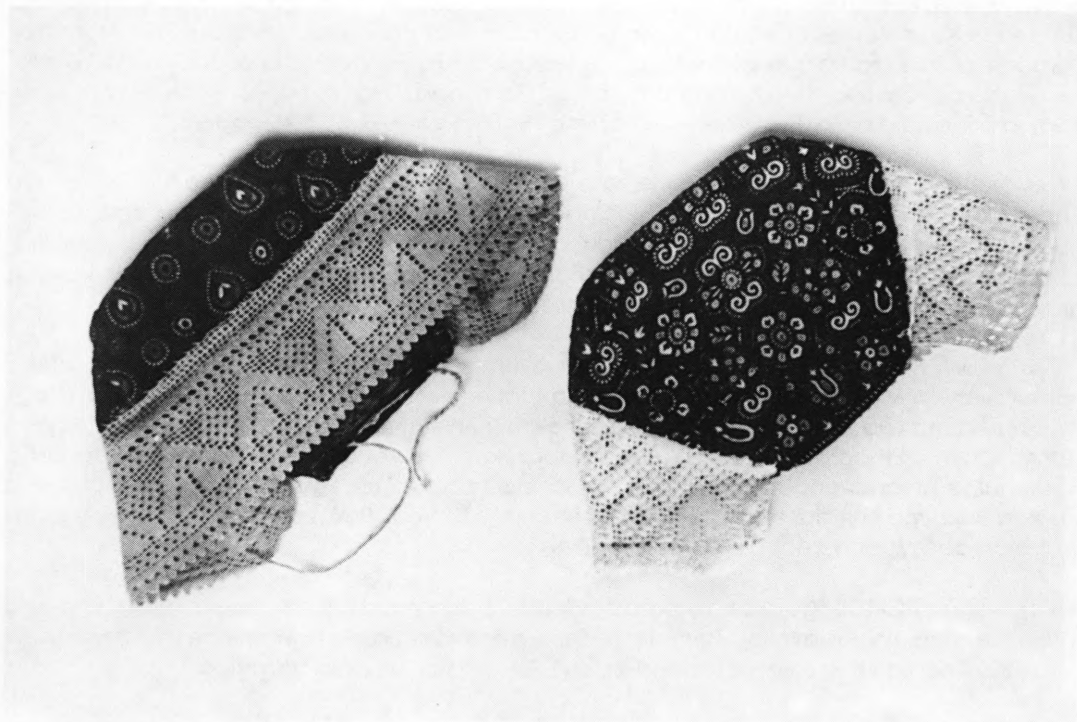
Iako se radi o jednom tipu poculice, koji se nosio u više sela, među primjercima iz pojedinih sela postoje očite razlike u vezu i čipkama, što svako vještije oko brzo i lako uočava, a naročito same vezilje. Bitno je istaknuti to da se ovaj tip razvio u Koprivničkom Ivancu, a da su ga druga okolna sela preuzela, no, kao kod svake kopije, koja nikad nije potpuno identična originalu, tokom izrade su se razvile pojedine varijante, koje su postale prepoznatljivije za pojedino selo.

Poculice su nosile sve udate žene, mlade i stare. Same su ih izrađivale, a mladoj budućoj snahi izrađivala je njena majka, sestra, tetka odnosno žena koja je bila s njom u rodu.

Šivalo se ručno uz pomoć igle i konca, jer je bila potrebna velika preciznost i strpljivost u radu.

Poculica se sastojala od pet osnovnih dijelova, a to su: osnova kapice, klinovi zvani *klini*, čipke zvane *špice*, podčipke zvane *podšpice* i vrpca zvana *pantlin*. Prva tri dijela, spojena zajedno, čine prepoznatljiv oblik, dok su podšpice i pantlin samostalni dijelovi koji čine dodatni ukras (vidi: T.I, kroj br. 1).

Osnovu kapice čini romboidni izduženi komad platna (prosječne dužine oko 18 cm, a širine

Prednja strana poculice inv. br. 906 (lijevo) i stražnja strana poculice inv. br. 910 (desno), obje iz Koprivničkog Ivanca. Foto: M. Svoren, 1991.

14 cm). Na njega se sa svake strane prišiva po jedan klin, koji ima oblik raznostraničnog pravokutnog trokuta, a koji svojim katetama prilježe uz uzdužnu stranicu osnove. Na ovaj osnovni dio prišivaju se špice.¹¹

Za osnovni platneni dio kapice koristio se crni kupovni materijal: glot zvan *lastin* (najčešće), pliš, sukno ili platno, a koristilo se i bijelo ili crno bojeno domaće platno.¹² Bitno je istaknuti da su se poculice od glota ili pliša nosile za svečanije dane, a one izrađene od platna bile su za svakodnevnu upotrebu. Kapica se radi čvrstoće podstavljala *spodnjim* materijalom odnosno *krpom* (slojem domaćeg platna ili kupovne žutice), koji se krojio zajedno s gornjim dijelom kapice i zajedno prišivao.

Špice su također žene same izrađivale od bijelog kupovnog pamučnog konca tehnikom kukičanja koju su one nazivale *štrikanje* (uz pomoć kukice ili *igle za štrikanje*, kako su je nazivale)¹³. Prof. K. Benc-Bošković navodi da su se čipke u Podravini, za potrebe poculica, prvobitno izrađivale tehnikom na batiće, te da je ona potpuno napuštena i zamijenjena novijom tehnikom na kukicu¹⁴. No, prema sjećanju kazivačice, čipke su se u Koprivničkom lvcu oduvijek izrađivale štrikanjem. Čipke su se još naknadno ukrašavale šarenom vunicom koja se prevlačila između kukičanih motiva¹⁵.

Za izradu podšpica iskrojio se dugačak užu komad kupovnog pamučnog bijelog platna (dimenzije kao čipka), na koji su se, s jedne duže strane, prišile kupovne špice (bijele i crvene, koje su se koristile i našivale na opleća i rubače). Na obje uže strane bila je našivena tanka uzica kojom su se podšpice privezivale na kosu. Osim čipki, podšpice su se ukrašavale i šljokicama zvanim *šikima*, prišivenim u nizu duž čipke. Šiki su se kupovali u dućanu, kao i svilene vrpce zvane *pantlini*, koje su obično imale crnu podlogu izvezenu šarenim ružama.

Posebno poglavlje predstavlja vez koji ukrašava platneni dio poculice. Vezlo se kupovnim šarenim koncem. Crveni konac se kupovao *na prame*, a nazivali su ga *merka*, dok se konac ostalih boja (narančasta, plava, zelena, bijela, crna, žuta, smeđa, ljubičasta i boja ciklame) kupovao u *klupčicama* pod nazivom *svila*. Na vezu poculica prevladava konac crvene boje kojim su izvedene osnovne konture motiva. Vezlo se raznim tehnikama. Najčešći bod vezenja bio je lančanac, a osim njega, ali u vrlo maloj mjeri, koristili su se zrnčani bod, plosni, obamet, ovijanac, opletuša i križići. Lančancem su se izvodili svi bitni dijelovi nekog motiva, a ostali su služili za upotpunjavanje i detaljiziranje.

Od svega najzanimljiviji su motivi koji ukrašavaju poculice. Ima ih samo nekoliko, ali su izvedeni u niz varijanti, kao što su: *srčeca*, *tulipani*, velike ili male *rože*, *rože na frke* (vitice), *vrurice* i *rože s turneki* (vidi: T. IV). Između glavnih motiva dolazili su ostali manji koje su nazivali *faćuki*, jer su ispunjavali prazne međuprostore. Toj grupi pripadaju razne grančice, cvijetići, listići, točkice i sl. Po vrsti motiva vrlo lako se razlikuju primjerci iz pojedinih sela, razlika je postojala u primjercima namijenjenih određenoj dobi žene koja je poculicu nosila. Tzv. *prostiji motivi* i na rijeđe vezeni nalazili su se na primjercima namijenjenim starijim ženama, dok su mlađe imale raskošnije.

Konačno, vez je bio nadopunjivan i šikima, kojima su se obrublivali osnovni motivi. Šiki, koji su se koristili za vez na kapici, bili su črleni ili višnjevi (boja ciklame), dok su šiki ostalih boja (plavi, zeleni i žuti) prišivani samo na podšpice.

ČEŠLJANJE KOSE

Osnovna razlika u opremi glave između djevojke i udate žene bile je ta da su djevojke išle gologlave, dok su udate žene glavu pokrivale poculicom ili rupcem. Djevojke su kosu plele u jednu kitu, koja je visila niz leđa, privezanu crvenom vrpcom, dok je sprijeda kosa bila podijeljena razdjeljkom na sredini. Žene su kosu također podijelile razdjeljkom po sredini i isplele ju u dvije pletenice u koje su uplitale *žnorice*. Uz pomoć tih žnorica su kosu učvrstile u *kofrtalo* (*drot* savijen u obliku romboida koji se poklapa sa stražnjim dijelom poculice). Na tako oblikovanu kosu stavljala se poculica bez ikakvog drugog pomagala za učvršćivanje, jer je kapica tijesno nasjedala na kofrtalo. Nakon postavljanja podšpica i poculice, stavljao se i pantlin, koji je tijesno

prijanjao uz poculicu, sve naokolo, i time ju još bolje učvršćivao. One mlade koje su se voljele previše **gizdati**, uz sve ovo, su po nekoliko pramenova kose ispred oba uha i na čelu **nafrkale u frke** uz pomoć prstiju i sline, sapuna ili malo šećera. Što se tiče higijene kose, ona se prala u lugu tj. pepelu prelivanim vrelom vodom.

NOŠENJE POCULICE

Kao što smo već prije napomenuli, poculicu su nosile sve udete žene, i mlade i stare, sve do svoje smrti (u njoj su se čak davale pokapati), odnosno, sve dok je žena imala dovoljno kose na koju je mogla staviti poculicu.

Mlada snaha je poculicu po prvi puta stavljala na kosu na drugi dan svadbe u kući svog muža. Nakon ponoći skidao joj se vijenac, počešljala se i stavljala joj se poculica, a pri tome joj je pomagla jedna od žena iz njenog roda.

Poculice su se nosile u svim prilikama. Radnim danom su se nosile starije i istrošene, te manje ukrašene, dok su se nove i raskošnije nosile samo u svečanim prilikama kao što je odlazak u crkvu, svatovi i razni svetki. Razlika je bila u tome što se pri odlasku u crkvu poculica pokrivala rupcem od crnog glota koji je bio po rubovima ukrašen sitnim crvenim i bijelim vezom. Prof. K. Benc-Bošković navodi da se za svečanije zgrade na poculicu polagala **peča na šlaru** (četvrtasta marama izrađena od prozirne tkanine i ukrašena vezom)¹⁶. U svatovima su poculicu nosile otkrivenu. No, rupci su se nosili i radnim danom, prekrivajući poculicu, što je bilo diktirano vremenskim prilikama (hladnoća, vjetar i sl.).

S obzirom na činjenicu da se poculica nosila konstantno, sasvim je razumljivo da je jedna žena morala imati više njih, namijenjenih za različite prilike: za rad, svatove, crkvu ili svetke. Poculice za rad češće su se prale, za razliku od onih svečanih sa šikima.

U novije vrijeme su poculicu zamijenile marame tvorničke proizvodnje, no, same poculice su se nosile, kako kažu kazivačice, od kad one pamte i kako su im pričale starije žene. Vjerojatno da su se nosile već u 19. stoljeću.

NOŠNJA KOPRVIČKOG IVANCA

Svečana narodna nošnja udatih žena sastojala se od: opleća, rubače, pocuknenke, pojasa, fertuna, bijele marama (peče), tibetnog rupca, kožulca, poculice s podšpicama i pantlinom, čarapama i čizmama, a od nakita je uvijek bio prisutan kraluš oko vrata te mnogobrojni broševi na kožulcu¹⁷. Poculica je bila u potpunom skladu s ostalim dijelovima nošnje, a naročito s oplećem, čiji rukavi su bili ukrašeni vezom, koji se podudarao s onim na poculici.

B. NOVIGRADSKI TIP¹⁸

Ovaj tip poculice nosio se u Novigradu Podravskom i u selima koja mu gravitiraju. U zbirci Muzeja grada Koprivnice nalazi se devet poculica tog tipa, a od toga ih je pet iz samog Novigrada¹⁹, jedna iz Molvi²⁰, jedna iz Delova²¹, jedna iz Hlebina²², dok je jedna iz neutvrđenog mjesta, ali po svojim karakteristikama pripada ovoj skupini²³.

Zanimljivo je napomenuti da se susreću dvije varijante naziva ovog pokrivala, koje se uglavnom vežu za skupine ljudi različite vjeroispovjesti. Naime, katolici spomenuto pokrivalo za glavu, koje su koristili kao dio nošnje, nazivaju **poculica**, dok pravoslavno stanovništvo, koje ne pozna taj oblik pokrivala u svojoj nošnji, nazivaju **paculica**.

IZRADA POCULICE

Poculice su se izrađivale prema već gotovim predlošcima odnosno tzv. **mustrama**. Sama osnova kapice sastavljena je od najmanje dva dijela²⁴, a najčešće od četiri²⁵ (vidi: T. II) dijela koji su spojeni tako da se dobivao karakterističan oblik (prosječnih dimenzija 19 x 16 cm). Drugi, vrlo važni sastavni dijelovi svake poculice su ukrasni elementi, koji su u potpunosti određivali njen specifikum. Treći dio, kojeg ima samo jedna poculica tog tipa, iz muzejske zbirke, je uska i dugačka uzica koja je najvjerojatnije služila za pričvršćivanje poculice na kosu²⁶.

Za osnovu poculice koristila se, u bogatijoj varijanti, atlas ili lister svila, dok su one skromnije

bile izrađivane od pliša, pamučnog (jednobojnog ili dezeniranog) ili vunenog (tankog, dezeniranog) platna. Boje osnovnog materijala su svijetle, a najčešće su to nijanse plave (tamna, svijetla, petrolej, royal), roza, bijela, crvena ili boja ciklame²⁷. Osnovni materijali su se nabavljali u trgovinama, što je jedan od bitnih faktora koji je utjecao na izgled i bogatstvo poculice.

Osim osnovnog materijala, koji je vidljiv, koristilo se i obično bijelo pamučno kupovno ili domaće platno tzv. **prostije**, kojim se podstavljalo kako bi poculica dobila na svojoj čvrstini.

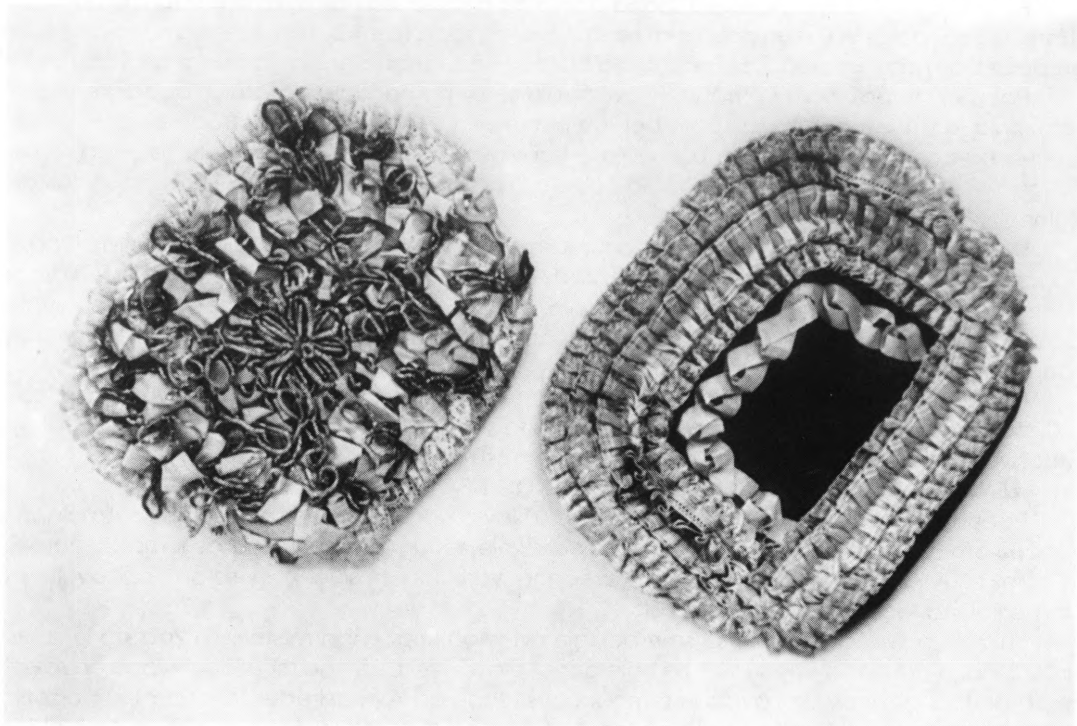
Važan dio svake poculice su i ukrasni elementi koji su se prišivali na osnovno platno nakon što je osnovni oblik bio sašiven. Kao ukrasni elementi koristile su se vrpce i čipke zvane **žnorice**, ukrasi od posrebrene spiralno uvijene tanke žičice zvan **šiki** te bijele i žute šljokice zvane **skablice**, koje imaju rupicu u sredini kako bi se mogle prišiti²⁸. Svi ti ukrasi su se također nabavljali u trgovini.

Osim raznolikošću ukrasnih elemenata, variralo se i bojama čipki i vrpce, koje su mogle biti bijele, roza, svijetlo plave, žute ili boje ciklame, što je ovisilo o boji osnovne podloge. Raznolikost se postizala i oblikovanjem raznih motiva i njihovih cjelina. Prišivajući vrpce, čipke, šljokice i žičicu šarali su se razni oblici poput pletenica, volančića, valovnica, cik-cak linija, srca, cvjetića i listića²⁹.

Sve faze izrade poculice obavljale su se ručno uz pomoć igle i konca, jer je pri tome bila potrebna velika preciznost i strpljenje, ali i mašta.

Kao i za svaki drugi oblik rukotvorstva i za izradu poculica bila je potrebna spretnost i razvijen smisao za određene radnje. Zbog toga poculice nisu radile sve žene, već samo one koje su u tom poslu bile spretnije i isticale se nadarenošću u šivanju i vezenju.

Budući da su poculice nosile mlade snahe, morale su se izraditi prije njene udaje. Taj je posao obično preuzimala neka od tih spretnijih starijih žena, koje su najčešće bile i u rodu s

Poculica inv. br. 4934 iz Novigrada Podravskog (lijevo) i inv. br. 4936 iz Delova (desno). Foto: M. Svoren, 1991.

budućom snahom.

Promatrajući i uspoređujući pojedine primjerke uočava se njihova već prije spomenuta raznolikost u skladu boja, ukrasima, motivima, preciznosti i urednosti izrade, ali važan faktor koji utječe na bogatstvo i raskoš tih izrađevina je i sam materijalni status buduće snahe. Za one djevojke koje su poticale iz bogatijih obitelji kupovao se bogatiji i raskošniji materijal kao što je svila dok su se one siromašnije morale zadovoljiti plišem ili čak jeftinim pamučnim ili vunanim materijalom. Slično je bilo i s nabavkom ukrasnih elemenata koji su ponekad bili zastupljeni u svom bogatstvu obilja i sjaja, dok su ponekad bili sasvim skromni.

ČEŠLJANJE KOSE

Osnovna i najveća razlika u opremi glave između djevojke i udate žene bila je ta što djevojka kosu nije prekrivala poculicom, jer je ona bila namijenjana samo za mlade tek udate snahe ili one s malom djecom, dok su starije žene nosile rupce tzv. **šamije**.

Da bi se poculica mogla pravilno namjestiti na kosu bilo je vrlo bitno kako kosu počesljati, a način češljanja kose kod djevojaka i udatih žena se u osnovi nije razlikovao.

Kosa, koja je u pravilu bila dugačka, jer šišati je bila je velika sramota, razdijelila se po sredini od čela do zatiljka na dva dijela od kojih su se isplele dvije pletenice. One su se u zatiljku omotala u **kofrtalj** ili **kobas**, a za pričvršćivanje su služile iglice od **drota** tzv. **špange**. Na obje strane ispred ušiju, ostavljao se po jedan pramen kose koji se **nabrenal** uz pomoć **brenškara** (čime se kosa često znala i spaliti). Djevojke su znale kosu malo nabrenati i na tjemenu budući da im je na tom dijelu bila otkrivena.

Ponekad se kosa znala premazivati vazelinom (kojeg su kupovali u trgovini) od kojeg bi se kosa jako sjajila. Kosa se nije prala tako često kao danas, a kad bi se to činilo koristio bi se blagi rastvor pepela u vodi.

NOŠENJE POCULICE

Poculicu je mlada i tek udata snaha stavljala po prvi puta na glavu na drugi dan svadbe. Rano ujutro, došla bi u njen novi dom žena iz njenog roda (majka, sestra, tetka ili tko drugi) da je počeslja i namjesti poculicu, prije nego bi kao mlada snaha pošla na bunar po vodu.

Poculica je pokrivala kofrtalj. Pričvršćivala se uz pomoć igle od drota, dugačke oko 10 cm, koja je na jednom kraju imala bobicu plave, roza, crvene ili neke druge boje. Ova igla zvana **bumbovača** također se kupovala u trgovini. Poculica se pričvršćivala tako da se uski dugački i neukrašeni umetak (donji dio poculice) podvukao pod kofrtalj i prikopčao za kosu iglom.

Poculica se samo iznimno pokrivala rupcem i to kad bi bilo hladno i puhao vjetar. Ona se inače nosila samo u svečanim prilikama, kad se išlo u crkvu, na svadbu, za blagdane i druge svečane zgone. Radnim danom se nije nosila, već se kosa prekrivala rupcem. Stoga je svaka žena imala samo po jednu poculicu koju bi nosila tako dugo dok se nije istrošila, a tad bi dala napraviti drugu.

Poculice ovog tipa su se u Novigradu Podravskom i okolnim selima nosile već početkom 20. stoljeća³⁰, a o tome kad se počela nositi i što se nosilo prije nje potrebna su još detaljnija istraživanja, s obzirom da sjećanja kazivača ne dopiru tako daleko.

ŽENSKA NARODNA NOŠNJA NOVIGRADSKOG TIPA

Poculica je bila sastavni dio nošnje koja se u Novigradu Podravskom i u ostalim selima nosila početkom 20. stoljeća. Nošnja se sastojala od suknje, fertuna, bluže, poculice ili rupca, čarapa i cipela. Uvijek su postojale radna i svečana varijanta nošnje koje su se razlikovale po materijalima, dok je kraj uglavnom isti.

Suknje za svečane prilike su se izrađivale od finog kupovnog materijala kao što je atlas i lister svila, a prevladavale su svijetle boje poput plave, roza, crvene i sl. Bile su šivane od ravnih pola platna, a njihov broj ovisio je o mogućnosti žene da kupi određeni materijal. U bogatijoj varijanti znalo je biti i do šest pola platna. Suknja je na jednom spoju imala prorez radi lakšeg oblačenja. Bila je u struku bogato **nafaldana** u sitne nabore pričvršćene tankom pojascicom.

Faldanjem suknji su se bavile samo poneke spretnije žene u selu. Suknje su se šile i od kartonskog materijala, koji se također kupovao, ali je bio znatno jeftiniji pa su ga većinom koristile žene slabijih materijalnih mogućnosti. Njima bi takve suknje, dobro uštrkane, služile i za svečanije prilike. No, inače, kartonske suknje su se nosile svakodnevno.

Fertuni su se šivali od atlas svile u istoj boji kao i suknja. Bili su krojeni od ravnog četvrtastog komada platna, a po potrebi malo i nafaldani. Za svaki dan koristili su se kartonski fertuni.

Bluze su bile najčešće od bijelog atlasa i kratke do pojasa.

Rupce su nosile starije žene, a one mlađe samo radnim danom. Za svečanije prilike nosili su se svileni rupci zvani **svilnjaki**, koji su bili u istoj boji kao i suknja, ali su se vrlo često nosili i bijeli. Svilnjaci su bili vrlo osjetljivi, nisu se smjeli prati jer bi izgubili formu, a čuvali su se umotani u papir kako se ne bi izgužvali. Ponekad su se mogli blago popeglati. Radnim danom su se nosili kartonski rupci različitih boja (crveni, modri, smeđi), a imali su utisnute šare u drugoj boji. Svilnjaci i kartonski rupci su se kupovali. Kartonski su se prodavali u bali tako da bi se rezalo onoliko platna za koliko rubaca je žena htjela, s time da su se rupci morali naknadno porubiti.

Čarape su se nosile rijetko, a to su si mogle priuštiti samo imućnije žene. Kupovale su se u dućanu, a najčešće su bile pamučne. Unatoč skupoći, svaka mlada snaha nosila je bijele pamučne čarape na dan udaje.

Ljeti i zimi su se nosile cipele od kože, a nabavljale su se na sajmovima ili kod šustera. Zimi su se nosile visoke cipele, a ljeti niske polucipele zvane **firtle**, koje su imale remenčić preko rista i ponekad ukrašene mašnom.

Izuzev točno određenih krojeva i oblika, nošnja je, kao i poculica, mogla varirati u bogatstvu izvedbe u čemu se odražavao materijalni status pojedinih žena i njihovih obitelji. Dok su neke, silom prilika, morale biti skromnije odjevene, druge su se ponosno gizdale odjevene u svilu.

C. VELIKOBUKOVEČKI TIP³¹

Poculice velikobukovečkog tipa nosile su se krajem 19. i početkom 20. stoljeća u selima: Veliki Bukovec, Mali Bukovec, Županec, Dubovica i Kapela - sjeveroistočno od Ludbrega. Muzejska zbirka posjeduje pet primjeraka ovog tipa³² koji su slučajno pronađeni, tako da nije moguće navesti točno mjesto njihova porijekla, no, prema svim oblikovnim karakteristikama, koje će u daljnjem tekstu biti navedene, nije bilo dvoumljenja prilikom njihove atribucije.

IZRADA POCULICE

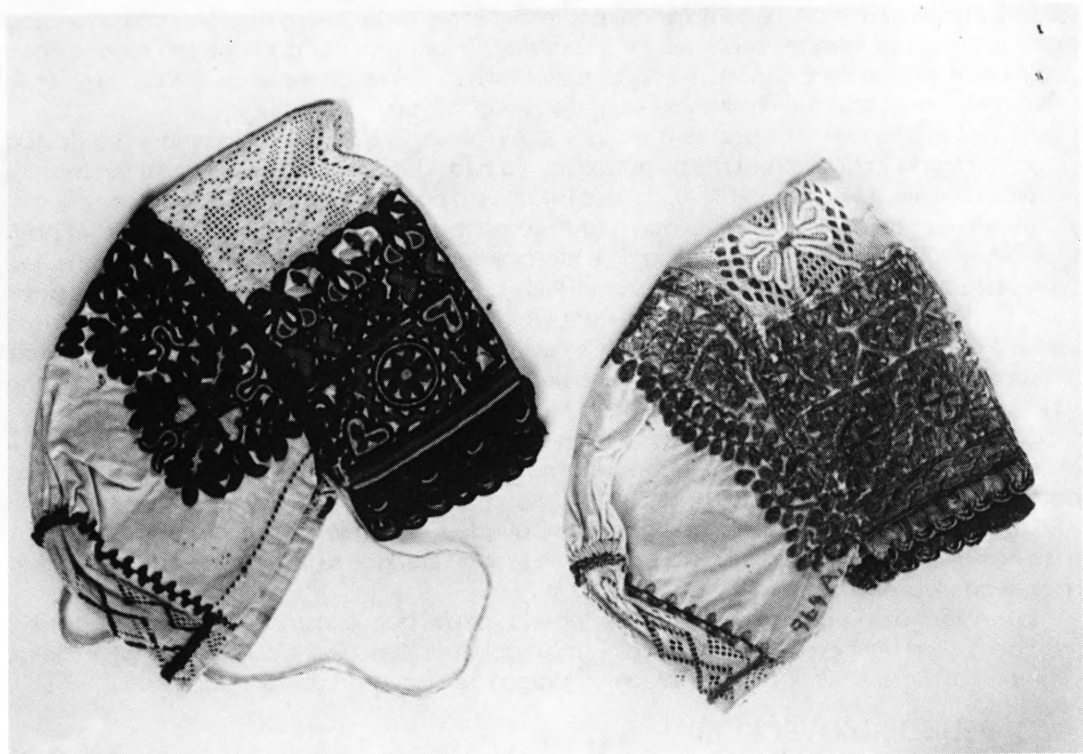
Kao i svi dijelovi nošnje, poculica se izrađivala prema točno utvrđenom i ustaljenom kroju odnosno predlošku. Imala je šest sastavnih dijelova: kopicu (dimenzija oko 30 x 10-16 cm), dva **naševa** (dimenzija oko 10 x 13 cm), tjemenu čipku zvanu **špica** (dimenzija oko 15 x 11 cm), zatiljnu čipku zvanu **halovec** (dimenzija oko 6 x 10 cm), mašnu zvanu **pantlek** i uzicu za vezanje zvanu **dretica**³³ (vidi: T.I, broj br. 1).

Kapica i naševi su iskrojeni od bijelog kupovnog pamučnog materijala zvanog kretona.

Dijelovi kapice i cijeli naševi su bogato ukrašeni vezom. Za vezenje se koristila vunica obojena anilinskim bojama (svijetlo i tamno crvena, plava, zelena, bijela, žuta i pink roza) ili crveno obojenim pamučnim koncem. Oba materijala su se kupovala već obojeni³⁴.

Prilikom vezenja korištene su četiri tehnike, uobičajene u ovom kraju pri ukrašavanju tekstila, a to su: lančanac, obamet, ovijanac i plosni vez po pismu. Sve tehnike su u jednakoj mjeri zastupljene na svim poculicama, a najčešće i najprimjenjivnije su tehnike lančanca i obameta.

Veća raznolikost veza postignuta je primjenom mnogobrojnih motiva koje smo podijelili u tri osnovne grupe: vegetabilni, geometrijski i ostali (figurativni). Najbrojniji su vegetabilni motivi: tulipan, varijante rozeta, grančica, listova, vitica i cvjetića. Najomiljeniji od nabrojenih motiva je tulipan, koji je, kao i svi ostali vegetabilni motivi, izveden krajnje stilizirano i pojednostavljeno. Od geometrijskih motiva javljaju se: zupci, stezice, pletenica, cik-cak linija tzv. **migice** i valovnica. Oni ograničavaju i uokviruju polja ispunjena ostalim motivima. Figurativni motivi su

Poculice velikobukovečkog tipa inv. br. 4939-B (lijevo) i 964-A (desno). Foto: M. Svoren, 1991.

najmanje zastupljeni, ali su najomiljeniji i neizostavni na svakoj poculici. Srce i ptica zvana **ftiček** ili **golubek**, koja se obavezno javlja u paru, nose u sebi jasnu simboliku ljubavi i sreće koja treba pratiti svaki budući bračni par. Zbog toga su oni u pravilu smješteni u centralnom polju naševa, a i po dimenzijama se ističu od ostalih motiva³⁵.

Tjemena i zatiljna čipka izrađivane su od bijelog kupovnog pamučnog konca.

Tjemena čipka se izrađivala tehnikom na kukicu ili na batiće. Dok se kukičana tehnika održala do današnjih dana, tehnika na batiće se više ne primjenjuje i danas je gotovo nepoznata. Na muzejskim poculicama obje su tehnike podjednako zastupljene.

Zatiljna čipka zvana halovec izrađivana je tehnikom na kukicu, što nije slučaj na spomenutim poculicama, ili tehnikom pletenja jalbe (drugi naziv: starinski preplet). Nažalost, ova tehnika je potpuno izumrla, pa je čak ni kazivačice ne prepoznaju. Halovec je dodatno ukrašavan vunicom crvene boje.

Prije nego bi žena stavila poculicu, morala je kosu pravilno počešljati. Kosa se po sredini razdijelila na dva dijela te bi se splele dvije pletenice, koje su, uz pomoć gužvice, bile namotane u kofrtalo. Sprijeda, na čelu, ostavljale su se šiške oblikovane u kocke, a po jedan pramen sa svake strane, ispred ušiju, bio je nafrkan³⁶.

Poculica je pokrivala tek malen dio kose gdje je bilo namotano kofrtalo³⁷.

Poculica velikobukovečkog tipa se odlikuje bogatstvom i šarolikošću, što je čini jednim od najljepših dijelova svečane narodne nošnje ovog kraja³⁸.

D. VIROVITIČKI TIP

U etnografskoj zbirci Muzeja nalazi se jedan komplet svečane ženske narodne nošnje iz sela Turanovec, iz okolice Virovitice³⁹, a kao sastavni dio te nošnje nalazi se i kapica zvana **poculica**

Poculica inv. br. 3777 iz Turanovca. Foto: M. Svoren, 1991.

ili *puclica*⁴⁰.

Kroj kapice je vrlo jednostavan, a sastoji se od samo jednog dijela platna (dimenzija 40 x 28 cm) presavijenog na pola i na jednom dijelu međusobno spojenog, tako da se dobio oblik jednostavne kapuljače. Uz donji rub kapice je provučena tanka uzica napravljena od nekoliko usukanih niti pređe, kojom se kapica pričvršćivala na glavu (vidi: T.III, kroj br.2).

Za izradu kapice se koristilo obično bijelo domaće ili kupovno platno (pamuk ili lan).

Kapica je bila bogato ukrašena vezom u stražnjem dijelu i na tjemenu, a sprijeda čipkom prišivenom na osnovni materijal.

Za vez je korištena vunena nit pretežno narančaste boje, a u manjoj mjeri crne, plave i zelene. U vrlo malom djeliću veza korištena je i svilena nit bijele i žute boje. Vezom su šarani vegetabilni motivi (cvjetovi s grančicama) čije konture su izvedene tehnikom ovijanica, korištenom i za popunu većih praznih površina između motiva. Pojedini dijelovi samih motiva ispunjavani su tehnikom plosnog veza. Čipka zvana *špica* je izrađena dvobojno, upotrebom deblje pamučne niti bijele i crne boje⁴¹.

Kratak opis poculice virovitičkog kraja dala je prof. D. Draganić: "Udate žene pokrivala su glavu *poculicom*, kapticom koja se na glavi oblikuje od pravokutnog komada platna, veličine oko 40 x 20 cm. Ispod poculice je *draf na kobas* (umetak od žice) i *poculička* ili potkapica. Poculica je na potiljku izvezena crvenom vunom, a dio koji ide uz lice ima špice izrađene crnim koncem i prišivene na trak bijelog platna. Samu poculicu nose mlađe žene, starije prebacuju još i *šantrak*, tkanu pamučnu maramu s crvenom osnovom i bijelim ili crnim tankim partama"⁴².

Uspoređujemo li opis poculice iz Muzeja i ove gore, možemo vrlo lako zaključiti da se radi o istom tipu kapice, koji samo varira u dimenzijama kroja i bojama vunenog veza i špica, što nije ništa neobično i sa čime se srećemo i kod drugih tipova. Sve varijante jednog tipa oglašava

rezultat su mnogih okolnosti: materijalne mogućnosti žene, spretnosti i mašte vezilje i sl.

E. POCULICA IZ PODRAVSKIH SESVETA

Kapica se sastoji od dva sastavna dijela. Stražnji dio čini tvrdi pravokutni umetak (dimenzija oko 15 x 11 cm) na koji se, sa prednje strane, nadovezuje uži i dugačak dio (dimenzija oko 41 x 4-13 cm) prišiven na tri strane umetka (vidi: T.I, kroj br. 2). Ovi dijelovi su iskrojani dvostruko, od vanjskog i unutarnjeg platna. Vanjska strana je od vunenog dezeniranog platna, a podstava od pamučnog platna. U stražnjem umetku je, vjerojatno, između dviju tkanina, umetnut tvrdi papir.

Osnovni oblik kapice je upotpunjen i obogaćen ukrasnim elementima: bijelom čipkom, posrebnom bijelom žičicom, bijelim šljokicama te raznobojnim svilenim vrpcama. Razlikuju se tanje roza, svijetlo plava, žuta, bijela i trobojna vrpca i široka svilena vrpca crne pozadine s utkanim šarenim cvjetovima. Svi elementi su kupovni. Vrpcama su oblikovane mašne i cvjetovi na tjemenu kapice. Čipkom i vrpcama su obrubljeni osnovni dijelovi kapice. Šljokice i žičice su raspoređene po cijeloj površini stražnjeg umetka te duž cijelog ruba prednjeg dijela kapice, paralelno s vrpcama, a njima su upotpunjeni i cvijetovi na tjemenu.

* * *

Kapica zvana poculica, kao oblik ženskog oglavlja, nije vezana za ograničeno područje zapadne Podravine, već je susrećeno na širem prostoru Panonije (od Međimurja do Slavonije, od mađarskih ravnica do Save). S obzirom na tako široku rasprostranjenost sasvim je razumljivo i prihvatljivo da se javljaju mnogobrojne varijante i raznolikosti promatrane iz bilo kojeg segmenta.

Razlike su uočljive već u samom nazivu koji varira od *poculica* (u Podravini, Slavoniji, Pokuplju i Posavini), *paculica* (u Podravini), *puculica* ili *pucuvica* (kod Pomurskih Hrvata u Mađarskoj) do *pocelica* (okolica Đakova i Našica) i još mnogih drugih.

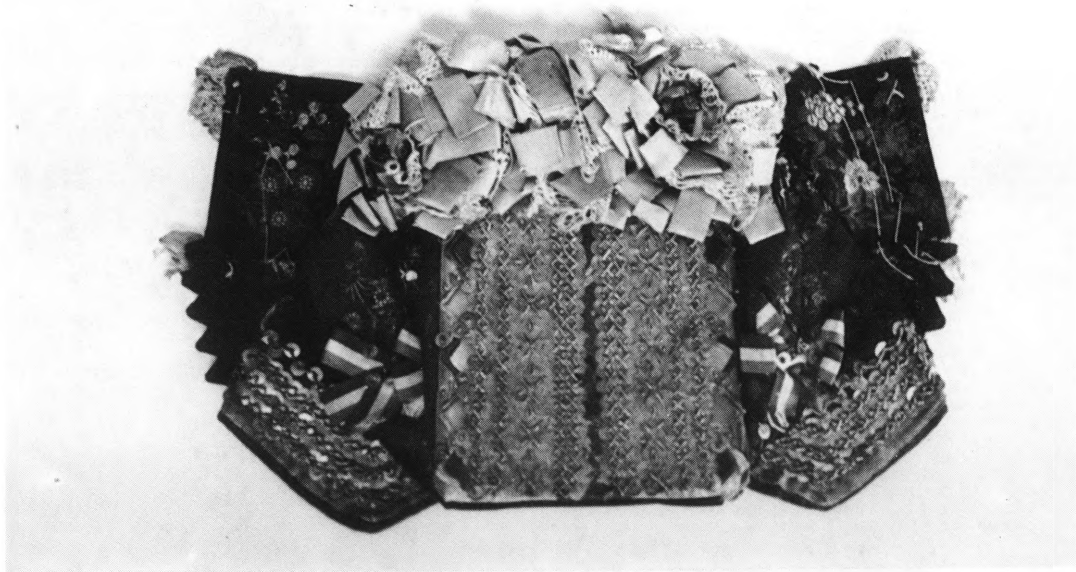
Kapica se izrađivala na razne načine, od različitih materijala, različiti su joj krojevi i način ukrašavanja, ona je čak različito i nošena, a rezultat svega toga su mnogobrojni tipovi i varijante. No, ono što je svima njima ipak zajedničko je činjenica da je poculica, kao oglavlje ili dio oglavlja, znak samo udatih žena.

Bitna i osnovna karakteristika poculica, i u ovom dijelu Podravine, je što ona predstavlja specifičan oblik pokrivala, koje je udatu ženu distinkciralno od djevojke. To potvrđuje i činjenica da se ona stavljala na kosu po prvi puta na drugi dan svadbe. Pomoću nje se mogla lakše odrediti točnija dob žene, budući da su je nosile samo mlade udete žene. U slučaju da su nosile i starije žene, poculica je bila mnogo skromnije ukrašena i tamnijih boja.

Poculica je mogla biti i pokazatelj materijalnog statusa žene, jer je ponekad bilo potrebno više novaca da bi se nabavio materijal za njihovu izradu. Stoga su neke poculice bile bogatije opremljene ukrasima i izrađene od finijih materijala. U 19. i početku 20. stoljeća poculica je na području zapadne Podravine bila primarni oblik pokrivala udatih žena, bitnija čak i od marame, koja su tek sredinom 20. stoljeća počinje istiskivati do te mjere da se danas više ne može vidjeti žena koja nosi poculicu. Poculica do toga doba predstavlja obavezan dio svečane nošnje udatih žena. Marama je samo iznimno pokrivala poculicu, a uglavnom je služila za pokrivanje glave radnim danom i za hladnijeg vremena.

Bitna karakteristika vezana uz poculicu jest da su je u ovim krajevima nosile samo katoličke žene, dok su pravoslavke nosile marame.

Unatoč svim zajedničkim karakteristikama spomenutih tipova, javljaju se i neke razlike. Najbitnija je razlika u obliku (kroju) i materijalima te načinima ukrašavanja na temelju kojih bi sve spomenute tipove mogli svrstati u dvije skupine. U prvu grupu bi mogli uvrstiti poculice tipa A, C i D (iz Koprivničkog Ivanca, Velikog Bukovca i Turanovca) čija je zajednička karakteristika da su pretežno bile izrađivane od domaćeg tkanog platna ili prostijeg kupovnog platna, a ukrašavale su se šarenim vezom od kupovnog konca ili vune.

Stražnja strana (gore) i prednja strana (dolje), poculice inv. br. 4937 iz Podravskih Sesveta. Foto: M. Svoren, 1991.

U drugu skupinu bismo uvrstili poculice tipa B i E (iz Novigrada Podravskog i Podravskih Sesveta) koje su bile izrađivane od finijih kupovnih materijala, a ukrašavane našivanjem gotovih kupovnih ukrasnih elemenata.

Na temelju navedenih osnovnih razlika prvu skupinu poculica smatram arhaičnijom jer su djelomično ipak ostali sačuvani pojedini elementi starog slavenskog načina odijevanja i ukrašavanja koji su bliži seoskoj kulturi zapadne Podravine u njenom kulturno-povijesnom kontekstu. Za razliku, druga skupina poculica, kod koje je uočljiviji jači utjecaj novopridošlog doba industrijske revolucije i njenih tvorevina, potpala je pod jači utjecaj građanske nošnje odnosno mode i time se udaljila od izvorne seoske kulture.

BILJEŠKE

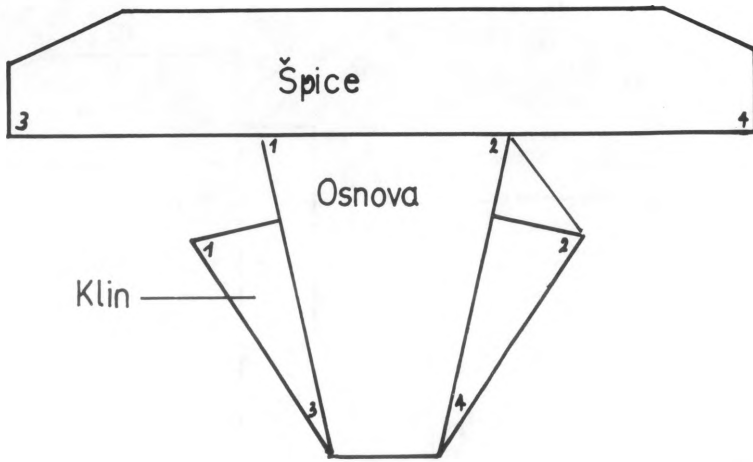
1. Velika zasluga na prikupljanju etnografskog blaga koprivničke Podravine pripada osnivaču i prvom kustosu dr. Leanderu Brozoviću. Rad na upotpunjavanju zbirke tekao je i dalje, unatoč činjenici da se njome nije bavio stručnjak etnolog sve do 1988. godine, tako da ona danas iznosi oko 1500 primjeraka.
2. U toku detaljnog rada na srednjoj i obradi ove zbirke utvrđeno je da od 84 primjeraka nedostaju tri poculice pod inv. br. 930-G, 938 i 985.
3. Pod tim se podrazumijeva upotreba domaćeg tkanog platna za osnovne dijelove muške i ženske nošnje, primjena isto tako starih tipova krojeva, karakterističnih za šire područje Panonije i panonsku nošnju, kao i upotreba tkanih tehnika ukrašavanja.
4. Daje se mogućnost pretpostavke da to nije jedini tip odnosno varijanta poculice koja se nosila u virovitičkoj regiji, no ta tema prelazi okvire i namjere ovog rada.
5. Poculica iv. br. 4937.
6. Kazivačica je bila Ana Besten iz Koprivničkog Ivanca rođena 1917. godine, kojoj se ovom prilikom najljepše zahvaljujem na pomoći i suradnji.
7. Poculice inv. br. 808, 809, 810, 811-A, B, C, D, E, 812-A, B, 813, 817, 847, 874, 883, 892, 904, 905, 906, 907, 908-A, B, 909, 910, 911, 930-A, B, C, D, E, F, G, 931, 932-A, B, C, 933, 934, 935, 936-A, B, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 944, 945, 946-A, B, C, D, 947, 953-A, B, 954-A, B, 955, 956-A, B, 957, 958, 959-A, B, 962, 973-A, B, C, 984, 985, 986, 987, 988, 991-A, B, 992, 993.
8. Poculica inv. br. 3714.
9. Poculica inv. br. 4560-A, B.
10. Poculice inv. br. 4988, 4989, 4990.
11. Od 84 primjerka kod 57 je sačuvana samo vezena kapica, 25 ih je s prišivenim špicama, a samo 2 i s podšpicama, dok niti jednom primjerku nije pridružen odgovarajući pantlin jer se čuvaju zasebno.
12. 61 primjerk je sašiven od glota, 4 od pliša, 1 od sukna, a 18 od domaćeg platna.
13. Od čipke koje su sačuvane na poculicama većina ih je izrađena tehnikom kukičanja, na jednu je prišivena kupovna čipka, a 4 čipke su izrađene neutrađenom tehnikom.
14. Vidi: K. Benc-Bošković. Narodne nošnje Podravine: Koprivnički Ivanec. str. 8.
15. Ovaj podatak daje kazivačica, a kod muzejskih poculica nije zabilježen.
16. Vidi: K. Benc-Bošković. o. c. str. 10.
17. Usporedi: K. Benc-Bošković. o. c. str. 15 i J. Jalžabetić. Zapis o folkloru Koprivničkog Ivanca. U: PZ 1976. str. 195.
18. Kazivačica je bila Ana Makar r. Harabajza 1910. godine, u Novigradu Podravskom 1926. godine se udala u Plavšinc gdje i danas živi. Ovom prilikom joj se najljepše zahvaljujem na pomoći i suradnji.
19. Poculice inv. br. 4931, 4932, 4933, 4934, 4935.
20. Poculica inv. br. 1598.
21. Poculica inv. br. 4936.
22. Poculica inv. br. 960.
23. Poculica inv. br. 4938.
24. Tom podtipu pripada samo jedna poculica pod inv. br. 4932.
25. Iako u daljnjem tekstu navodimo drugi način pričvršćivanja.
27. Poculice pod inv. br. 4933 i 4931 izrađene su od plave atlas svile, pod inv. br. 4936 od plavog pliša, pod inv. br. 4935 i 4938 od bijelog pamučnog platna s uzorkom, pod inv. br. 1958 od pamučnog platna boje ciklame, pod inv. br. 960 od crvenog džezemiranog vunenog platna, pod inv. br. 4934 od roza lister svile i pod inv. br. 4932 od svijetlo plavog svilenskog materijala.
28. Poculice pod inv. br. 4933, 4935, 4938, 4932, 1598 i 4934 ukrašene su žnoricama, šikovima i skabicama, dok su poculice pod inv. br. 4931, 960 i 4936 ukrašene samo žnoricama.
29. Poculica pod inv. br. 4933 ukrašena je volančićima i pletenicama, srcima, cvjetićima i listićima, pod inv. br. 4931 samo volančićima, pod inv. br. 4935, 4938, 4936 i 4932 volančićima i pletenicama, pod inv. br. 1598 cvjetićima i listićima, pod inv. br. 960 volančićima i cik-cak linijom, te pod inv. br. 4934 volančićima, pletenicama, cvjetićima i listićima.
30. Prema sjećanju kazivačice.
31. Objavljeno u Podravskom zborniku br. 15 - 1989. str. 117-124.
32. Poculice inv. br. 964-A, B, C, 4939-A, B, (novi broj na inventarnoj kartici 5100-A, B).
33. Kod ovih pet primjeraka sačuvani su osnovni oblik koji je sastavljen od kapice, noševa i obiju čipki. Dretica za vezanje sačuvana je samo na poculicama pod inv. br. 4939-A i B, dok pantlek nije sačuvan ni uz jednu.
34. Od pet poculica samo jedna pod inv. br. 964-A izvezena je crvenim pamučnim koncem, dok su sve ostale izvezene šarenom vunicom.
35. Niti jedan primjerk iz muzejske zbirke nije ukrašen parom golubeka, ali su zastupljena srdašca u svim varijantama.
36. Vidi: V. Bobnjarić. ženska oglavlja velikobukovečkog kraja. U: Podravski zbornik 15 - 1989. str. 117.
37. Vidi: V. Bobnjarić. o. c. str. 117.
38. Vidi: L. Kaspar. Nošnja iz okolice Ludbrega. U: Podravski zbornik 1981. Koprivnica 1981.
39. Pronađena i kupljena u Virju. Navodno potječe iz 1870. godine.
40. Poculica pod inv. br. 3776.
41. S obzirom da spomenuta nošnja ne pripada području koje pokriva Muzej grada Koprivnice, nisu za ovaj rad obavljena istraživanja na terenu, koja bi omogućila detaljniji opis i analizu ove varijante ženskog oglavlja, već nam je samo bila namjera da je spomenemo kao dio bogate zbirke ženskih oglavlja.
42. Vidi: Virovitički zbornik 1234-1984. Virovitica 1986. str. 320.

Literatura i izvori:

1. Bobnjarić, Venija. ženska oglavlja velikobukovečkog kraja. U: Podravski zbornik 15. Koprivnica 1989. 117-124.
2. Kašpar, Libuše. Nošnja iz okolice Ludbrega. U: Podravski zbornik 1981. Koprivnica 1981. 177-180.
3. Radauš-Ribarić, Jelka. Vezak vezla. Zagreb 1973.
4. Benc-Bošković, Katica. Narodna nošnja Podravine: Koprivnički Ivanec. Zagreb 1986.
5. Turković, Josip. Podravsko rukotvorje. Koprivnica 1978.
6. Peča i slika, katalog izložbe. Sisak 1976.
7. Marame i oglavlja našičkog kraja i đakovštine, katalog izložbe. Našice-Dakovo 1977.
8. Sznob pokrivala za glavu u Slavoniji, katalog izložbe. Vinkovci 1972.
9. Matović, M. - Gelenčušer, J. Glavne crte narodne nošnje semartinskih šokačkih Hrvata od prekretnice do kraja 1960-tih godina. U: Etnografija južnih Slavena u Mađarskoj 1978. Budimpešta 1978. 71-125.
10. Kerecsüenyi, Edit. Povijest i materijalna kultura pomurskih Hrvata. Budimpešta 1982. 267-268. 11. Bobnjarić, Venija. Etnografska zbirka Muzeja grada Koprivnice od svojih početaka do danas. U: Podravski zbornik 1988. Koprivnica 1988. 164-170.
12. Draganić, Danica. Etnografske osobine virovitičkog kraja. U: Virovitički zbornik 1234-1984. Virovitica 1986. 309-328. 13. Jalžabetić, Josip. Zapis o folkloru Koprivničkog Ivanca. U: Podravski zbornik 1976. Koprivnica 1976. 195-200.
14. Dokumentacija etnografskog odjela Muzeja grada Koprivnice.
15. Bilješke s terena (1990. i 1991. godina).

kroj br.1

kroj br. 2

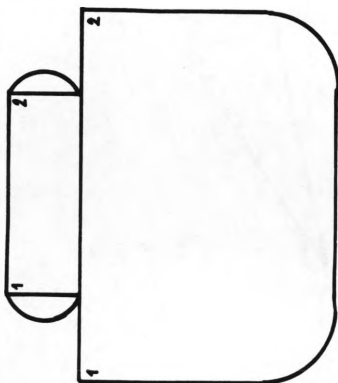

Ivanečki tip poculice (kroj br. 1) i poculica iz Podravske Sesveta (kroj br. 2).
(izradila: V. B. Vučković).

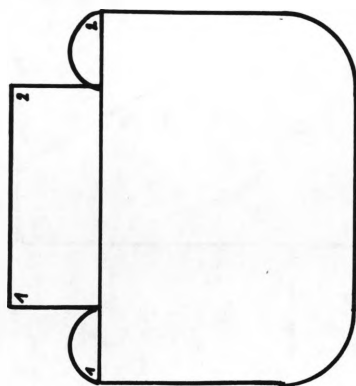
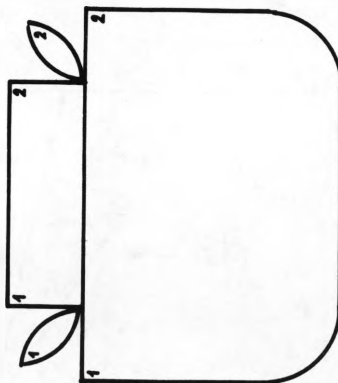
TABELA 2

Kroj br.1:

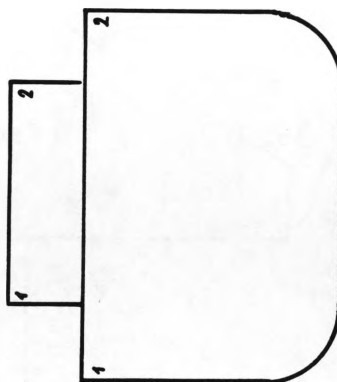
varijanta 1

varijanta 2

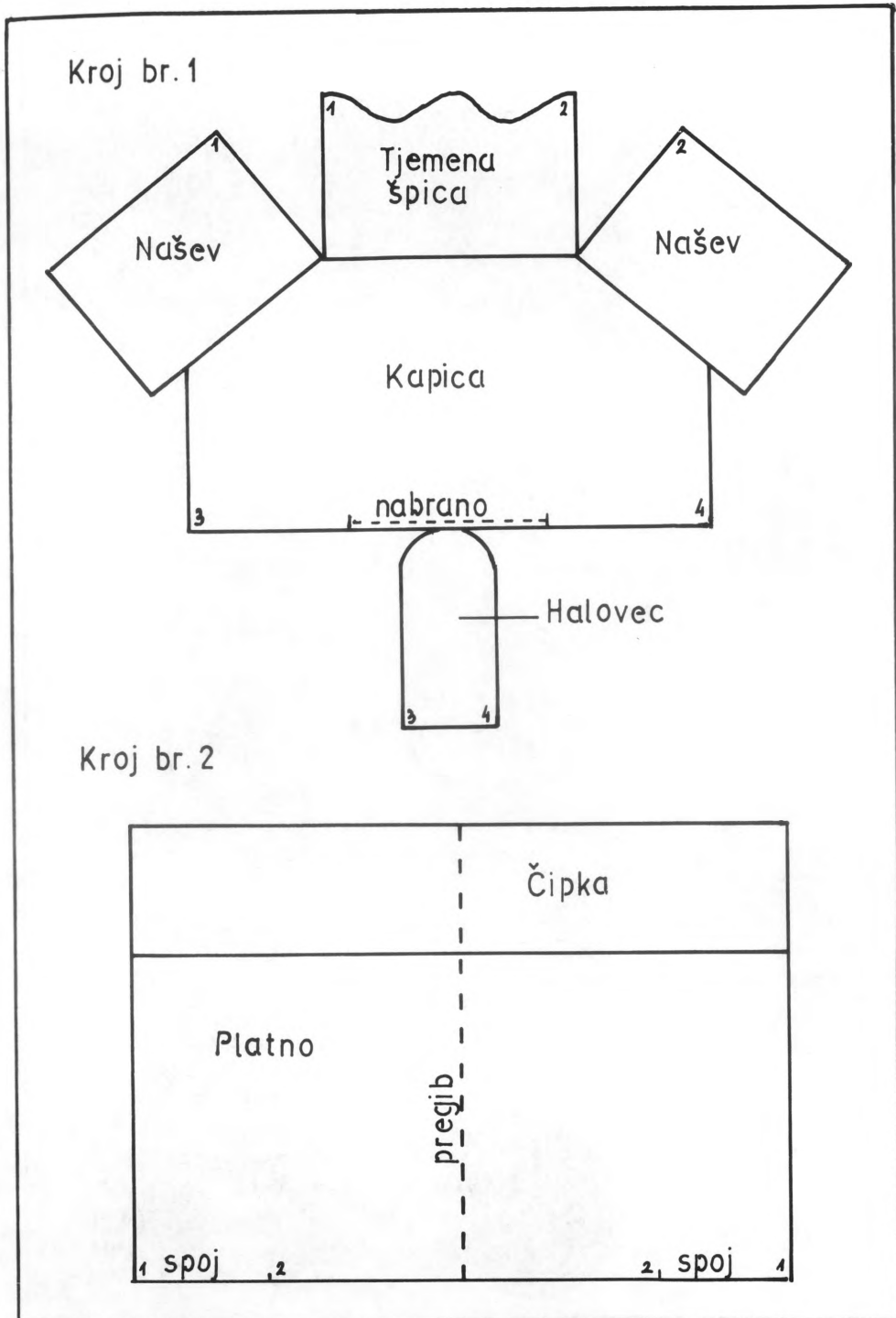

varijanta 3

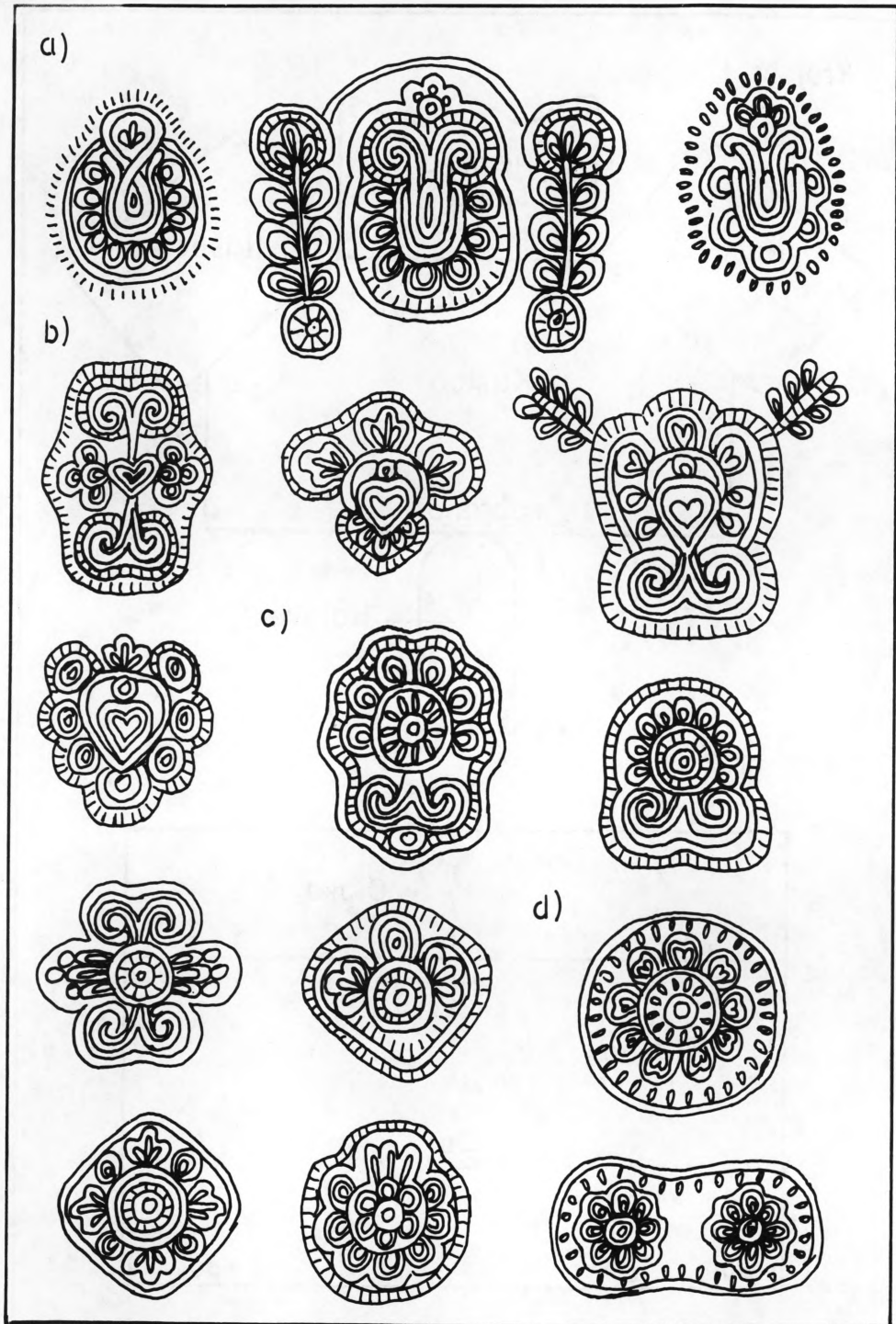
varijanta 4

Novigradski tip poculice (kroj br. 1: varijante br. 1, 2, 3 i 4).
(izradila: V. B. Vučković).

Velikobukovečki tip poculice (kroj br. 1) i poculica iz Turanovca (kroj br. 2).
(izradila: V. B. Vučković).

TABELE 4

Motivi s veza ivanečkog tipa pocalice. a. tulipan, b. srce, c. ruže i ruže s frkama i d. vrnica.
(izradila: V. B. Vučković).